

НАУКОВИЙ ВІСНИК

Мукачівського державного університету

№9(4) '2010

УДК 78.03(09)

ОСНОВНІ СТИЛЬОВІ РИСИ ТВОРЧОСТІ Л.РЕВУЦЬКОГО

Б.С. БУРКАЛО Б.С.

Мукачівський державний університет

Для інтерпретації музичного твору велике значення має розуміння виконавцем стильових особливостей творчості композитора. В статті описані жанри, до яких звертався видатний український композитор Л.Ревуцький, охарактеризовані основні стильові напрямки його творчості.

Лев Миколайович Ревуцький (1889-1977) – видатний український композитор, педагог, громадський діяч, редактор творів українських композиторів. Композитор є представником пізньоромантичного напрямку в історії української музики. Поєднавши в своїй творчості українські народні джерела та здобутки західно-європейських, композиторів Левко Ревуцький відіграв важливу роль у розвитку української музичної культури.

Об'єкти та методи дослідження

Творчість Л.Ревуцького є об'єктом наукових досліджень багатьох вітчизняних науковців, зокрема М.Бялика, М.Гордійчука, В.Клина, Т.Шеффера та ін. Наша мета – розкрити характерні стильові риси творчості Л.Ревуцького в контексті української музичної культури кінця XIX – початку XX століття.

XIX століття в історії музики визначається виходом на світову арену багатьох національних шкіл, що пов'язано з ростом національної свідомості європейських народів, що знаходились під владою імперій. Слід за польською та російською постає і українська національна композиторська школа. Слід за українськими письменниками і поетами, професійні музиканти XIX ст. почали звертатися до народної тематики, обробляти народні пісні, які виконувалися талановитими аматорами у супроводі народних інструментів — кобзи, бандури, цимбал, скрипки, ліри та ін. На початку XIX століття в українській музиці з'являються перші симфонічні твори та камерно-інструментальні твори. Діяльність аматорських музикантів і відкриття перших професійних театрів (Київ — 1803, Одеса — 1810), у яких ставилися музично-сценічні твори на національні сюжети, зіграли важливу роль у становленні української опери, першою з яких вважається „Запорожець за Дунаєм” Гулака-Артемовського (1863). У Західній Україні в різних жанрах хорової та інструментальної (в тому числі симфонічної) музики працювали композитори М. М. Вербицький, І. І. Воробкевич, В. Г. Матюк. Основною положною для розвитку національної професійної музики стала

різнобічна діяльність М. В. Лисенка, який створив класичні зразки творів у різних жанрах. Він же став організатором музичної школи в Києві (1904; з 1918 — Музично-драматичний інститут ім. Лисенка). Л.Ревуцький був учнем Лисенка, а з 1924 року викладав у Київському музично-драматичному інституті.

Будучи прекрасним піаністом, у своїй композиторській творчості Л.Ревуцький надавав перевагу фортепіанним жанрам. Фортепіанну творчість композитора складають: Соната *h-moll* op.1, Вальс *B-dur*, Етюди *D-dur* та *C-Dur*, Органна прелюдія та fuga Й.С.Баха *c-moll* (транскрипція), прелюдії op. 4, 7, 11, Канон *b-moll*, три п'єси для фортепіано (Веснянка, Колискова, Веснянка), Дві п'єси op.17 (Пісня, Гумореска), Концерт для фортепіано з оркестром *F-dur* op.18. Одним із перших в українській музиці він звернувся до жанру фортепіанного концерту, а також одночастинної фортепіанної сонати. У композиціях для фортепіано композитор виявив віртуозне володіння інструментом, технікою фортепіанної фактури.

Фортепіанні твори Л.Ревуцького є складними для виконання, але водночас дуже піаністичними. Вони визначаються продуманою фортепіанною фактурою, у них відчувається яскраве володіння тембрами завдяки вмілому використанню регістрів інструмента. Інтонаційно-гармонічна складність і поліфонізована музична тканина не перешкоджають сприйняттю цих творів слухачами, тому що в них не має нічого надуманого, відсутні штучні звукові нагромадження.

У жанрі камерно-інструментальної музики Л.Ревуцький створив Баладу для віолончелі та фортепіано, Інтермецо для скрипки і фортепіано.

Вагомою частиною творчого доробку Л.Ревуцького є й обробки українських народних пісень, загальна кількість яких складає понад 120 творів. Увагу композитора привертала різноманітність за змістом і жанром пісні: історичні, ліричні, жартівливі, веснянки, дитячі. Серед великої кількості обробок особливе місце належить збіркам та циклам пісень, зокрема: дитячій збірці „Сонечко”, збірці „Козацьких пісень”, циклу „Галицькі пісні”, а також збірки „Пісні для низького голосу”, „Пісні для середнього голосу”, „Пісні для низького голосу”, „Єврейські народні пісні”, „Балкарські народні пісні”.

Для Л.Ревуцького обробка кожної пісні пов'язана з індивідуальною творчою концепцією. Композитор використав принцип індивідуального переосмислення народної мелодії у процесі її обробки. Таким чином, обробка народної пісні перетворилася у творчості Л.Ревуцького на оригінальний композиторський твір. Саме

тому більшість обробок народних пісень Л.Ревуцького не зовсім вкладається в традиційне визначення даного жанру – „обробка”.

Мелодії пісень майже не змінюються. Важливу роль в обробках народних пісень відіграє фортепіанна партія. Вона конкретизує задум твору, бере участь не лише у творенні провідного образу, а й накреслює найтонші нюанси, які доповнюють цей образ.

Працював композитор і в галузі хорової музики: хорові обробки народних пісень, кантата „Хустина” на слова Т.Шевченка.

На думку В.Клина, Л.Ревуцький був одним „з останніх представників пізньоромантичного напрямку в українській музиці”[6, с.8-9].

У своїй творчості композитор поєднав загальноєвропейські романтичні традиції з традиціями української музичної культури. Від романтиків Л.Ревуцький успадкував інтонаційну насиченість, полімелодизм, хроматизми, ускладнене голосоведіння. Але існують і певні відмінності: композитора не приваблювали фантастичні, казкові образи, що було властиво композиторам-романтикам. Також у його творчості „не знайшло відбиття культивування як почуттів „знемоги”, „томління”, так і емоційної надмірності, екстатичності” [8, с. 307].

Улюблене композиторами-романтиками протиріччя особистості й навколишнього світу у творчості Л.Ревуцького „переноситься в іншу психологічну сферу, трактується як діалектика душі”[8, с.309].

Однією з основних рис стилю Л.Ревуцького є використання у своїй творчості народних джерел. Про це свідчить не тільки велика кількість його обробок. Деколи народні пісні композитор використовує в своїх творах як цитати (Три дитячі п'єси для фортепіано, Друга симфонія). В інших творах він створює свої теми, мелодії в дусі народних пісень. Але композитор не належить до неофольклористів ХХ століття, яких цікавили глибинні особливості народного мистецтва, його етнографічно точне, об'єктивне відтворення. Л.Ревуцького більше характеризує індивідуально-неповторне, суб'єктивне відчуття фольклору, пропущене крізь призму власного „я”.

У загальній течії музики Л.Ревуцького „виділяються два напрями – ліричний та епічний” [2, с.186]. У більшості творів ліричне та епічне поєднується, взаємно збагачується, і визначити те, що є провідним у його творчості, часом складно.

Лірична сфера творів композитора різноманітна: це і філософські роздуми, і споглядальні образи, і замилювання красою природи. До того ж лірика Л.Ревуцького

позначена інтелектуальною витонченістю. До слова, це є характерною ознакою і творчості інших українських композиторів – М.Лисенка, К.Стеценка, Я.Степового, М.Леонтовича. Не чужий Ревуцькому і гумор, але жарт у нього ніколи не буває злим, жорстоким.

Епічне начало виявляється у плинній, неквапливій манері розгортання образів. Як зазначає М.Бялик: „Яким би гострим не було переживання, наскільки б глибоко особистими не були образи (наприклад, у „Галицьких піснях”), композитором ніде не порушено тієї межі, за якою почуття стає перебільшеним” [2, с.187].

Твори Ревуцького є різноманітними за змістом, у кожному з них втілено один або кілька образів. До слова, образна сфера нерозривно пов'язана з лірико-епічним характером музичного обдарування композитора. Його музику характеризує виразний звукопис, тому виконавець творів Л. Ревуцького має донести до слухача найтонші нюанси його палітри – темброві, ритмічні, динамічні.

Мелодиці Л. Ревуцького не властивий сарказм і гротеск. Його „мелодизм визначають філософські роздуми над гармонією та красою світу” [7, с. 230], поєднання ліричного висловлювання з могутньою реальною силою його втілення. Твори композитора вирізняє багаточаровий мелодизм, який найчастіше виявляється у домінуванні ведучого мелодичного голосу на фоні підголосків. Для мелодій характерні:

- 1) наявність хроматизмів;
- 2) секвенціювання лінійних мелодичних відрізків;
- 3) панування інтервалу секунди.

Мелодичну горизонталь композитор розглядає у традиційному розумінні – як сферу втілення основного художнього образу. Великого значення надається індивідуальній трактовці співпадіння двох фраз (попередньої та наступної): коли невизначеність кадансу попередньої мелодичної побудови переходить у початок наступного мелодичного звороту з новою гармонічною вертикаллю, так виникає безперервність руху.

Основні риси гармонічного мислення Ревуцького – це ладова забарвленість, використання старовинних ладів, системи мажоро-мінору, альтерації, хроматизмів.

Творча індивідуальність композитора виявляється у майстерному використанні засобів метроритмічної організації. Л.Ревуцький розробляє два її „протилежні

різновиди: ритмічну варіантність та метричну незмінність ритмічної формули"[7, с.225].

Ідея ритмічної варіантності є головним джерелом багатства ритму, що визначається використанням поліритмії та горизонтальної поліметрії. Основна особливість використання Л. Ревуцьким поліметрії і поліритмії полягає у поступовому розширенні сфери цих прийомів – від фрагментарного (як приклад - Соната *h-moll*) до нормативної організації метро-ритму цілої форми (як приклад - Концерт для фортепіано з оркестром ор.18, друга частина). Для Ревуцького улюбленим є сполучення різних ритмічних груп (приміром, дуолей і тріолей), що звучать послідовно чи одночасно. Це надає музиці особливої плинності та гнучкості, а часом підкреслює імпровізаційність або створює враження співіснування двох чи кількох просторових планів.

Метрично незмінна ритмічна формула використовується або для „створення атмосфери безнадії у фрагменті музичного твору” (Соната *h-moll*), або „для вираження єдиного вольового пориву”(Прелюдія №3, ор.4) чи „функціонування у ролі ритмічної пульсації, що являється основою руху”(Прелюдія №1, ор.4) [7, с. 227].

У творах Л.Ревуцького панує варіантно-варіаційний принцип розвитку. У викладі музичного матеріалу варіантність і варіаційність органічно поєднуються. Принцип розвитку музичного матеріалу ґрунтується на ідеї видозміненої повторності, де основними прийомами викладу є секвенційно-поліфонічна розробка тематичних елементів.

Композиційна структура фактури творів являє собою синтез гомофонної та поліфонічної систем музичної організації. Серед композицій Л.Ревуцького не знайдеться жодної, де б панівний гомофонний склад поліфонічно не трансформувалася. Основним прийомом поліфонізації гомофонної фактури є використання поліфонії підголоскового типу, яка часто отримує риси контрастної поліфонії. Імітаційна поліфонія використовується лише як виняток.

Висновки

1. Творчість Л.Ревуцького є багатогранною. Вагомою частиною його творчого доробку є фортепіанні твори, обробки народних пісень (понад 120), хорові обробки, 2 симфонії та ін.

2. Будучи прекрасним піаністом, Л.Ревуцький в своїй композиторській творчості особливу роль надавав фортепіанним жанрам. Композитора можна вважати творцем

різновиди: ритмічну варіантність та метричну незмінність ритмічної формули"[7, с.225].

Ідея ритмічної варіантності є головним джерелом багатства ритму, що визначається використанням поліритмії та горизонтальної поліметрії. Основна особливість використання Л. Ревуцьким поліметрії і поліритмії полягає у поступовому розширенні сфери цих прийомів – від фрагментарного (як приклад - Соната *h-moll*) до нормативної організації метро-ритму цілої форми (як приклад - Концерт для фортепіано з оркестром ор.18, друга частина). Для Ревуцького улюбленим є сполучення різних ритмічних груп (приміром, дуолей і тріолей), що звучать послідовно чи одночасно. Це надає музиці особливої плинності та гнучкості, а часом підкреслює імпровізаційність або створює враження співіснування двох чи кількох просторових планів.

Метрично незмінна ритмічна формула використовується або для „створення атмосфери безнадії у фрагменті музичного твору” (Соната *h-moll*), або „для вираження єдиного вольового пориву”(Прелюдія №3, ор.4) чи „функціонування у ролі ритмічної пульсації, що являється основою руху”(Прелюдія №1, ор.4) [7, с. 227].

У творах Л.Ревуцького панує варіантно-варіаційний принцип розвитку. У викладі музичного матеріалу варіантність і варіаційність органічно поєднуються. Принцип розвитку музичного матеріалу ґрунтується на ідеї видозміненої повторності, де основними прийомами викладу є секвенційно-поліфонічна розробка тематичних елементів.

Композиційна структура фактури творів являє собою синтез гомофонної та поліфонічної систем музичної організації. Серед композицій Л.Ревуцького не знайдеться жодної, де б панівний гомофонний склад поліфонічно не трансформувався. Основним прийомом поліфонізації гомофонної фактури є використання поліфонії підголоскового типу, яка часто отримує риси контрастної поліфонії. Імітаційна поліфонія використовується лише як виняток.

Висновки

1. Творчість Л.Ревуцького є багатогранною. Вагомою частиною його творчого доробку є фортепіанні твори, обробки народних пісень (понад 120), хорові обробки, 2 симфонії та ін.

2. Будучи прекрасним піаністом, Л.Ревуцький в своїй композиторській творчості особливу роль надавав фортепіанним жанрам. Композитора можна вважати творцем

першої в українській фортепіанній музиці одночастинної сонати (Соната h-moll, op.1). Л.Ревуцький також є основоположником фортепіанного концерту з рисами програмності (Концерт для фортепіано з оркестром F-dur, op.18).

3. Важливе значення в творчості Л.Ревуцького посідають і українські народні пісні. Про це свідчить не тільки велика кількість його обробок (понад 120), а й широке використання народних джерел у творах різних жанрів. Деколи народні пісні композитор використовує в своїх творах як цитати (Три дитячі п'єси для фортепіано, Друга симфонія). В інших творах він створює свої теми, мелодії в дусі народних пісень.

4. У своїй творчості композитор поєднав загальноєвропейські романтичні традиції з традиціями української музичної культури. Однією з основних рис стилю Л.Ревуцького є використання у своїй творчості народних джерел. Але композитор не належить до неофольклористів ХХ століття.

5. Твори Ревуцького є різноманітними за змістом, у кожному з них втілено один або кілька образів. Образна сфера нерозривно пов'язана з лірико-епічним характером музичного обдарування композитора. Його музику характеризує виразний звукопис, тому виконавець творів Ревуцького має донести до слухача найтонші нюанси його палітри – темброві, ритмічні, динамічні.

ЛІТЕРАТУРА

- 1.Бялик М. Л.Н.Ревуцький как автор обработок украинских народных песен // Ученые записки: Сектор музыки. –Т.2. - Л.: Научно-исслед. ин-т театра, музыки и кинематографии, 1956. – С. 183-217.
- 2.Бялик М. Л.Ревуцький: Риси творчості. – К.: Муз. Україна, 1973.
- 3.Горак Я. Фортепіанна музика Левка Ревуцького у виконанні Марії Крушельницької // Марія Крушельницька. Спогади. Статті. Матеріали //Упор. та ред. Т.Воробкевич та Н.Кашкадамової. – Львів: Сполом, 2004. – С.44-50.
- 4.Гордійчук М. Левко Ревуцький //Гордійчук М. На музичних дорогах: Статті та рецензії. – К.: Муз. Україна, 1973. – С. 122-130.
5. Гречишкіна Н Робота над вокальним циклом „Галицькі пісні” Л.Ревуцького: Метод. рекомендації. – К., 2003.
- 6.Клин В. Елементи народної музики у фортепіанних творах Л.Ревуцького// Нар. творчість та етнографія. - 1969. - №1. - С. 54-57.
- 7.Клин В. Л.Ревуцький – композитор-піаніст. - К.: Наукова думка, 1972.
- 8.Ніколаєва Л. Перетворення романтичних традицій у камерно-інструментальній творчості Л.Ревуцького // Науковий вісник НМАУ ім. П. Чайковського: Зб. статей. - К.: Муз. Україна, 2002. - С. 303-318.
- 9.Шеффер Т. Лев Ревуцький. – К.: Муз. Україна, 1982.